

Recenzja

Rozprawy doktorskiej Pana **mgra Stanisława Malca**, zatytułowanej:

Świadczenie usług szczepiennych przeciw COVID-19 w polskich aptekach, jako jeden

z nowych elementów opieki farmaceutycznej

z Pomorskiego Uniwersytetu Medycznego w Szczecinie /prace wykonano w Państwowej Uczelni

Zawodowej im. Edwarda F. Szczepanika w Suwałkach/

Promotor pracy: dr hab. n. med. Tomasz Kleszczewski

Promotor pomocniczy: dr n. zdr. Anna Knyszyńska

Usługi farmaceutyczne nastawione są na profilaktykę, edukację, utrzymanie ciągłości leczenia oraz wsparcie pacjentów w rozwiązywaniu problemów terapeutycznych. Ich rozwój opiera się na zaspokajaniu potrzeb medycznych determinowanych przez czynniki, takie jak m.in. zmiany demograficzne, migracje, uwarunkowania ekonomiczne i zasoby systemów ochrony zdrowia. Pandemia COVID-19 spowodowała, że o potrzebach zdrowotnych wynikających ze znanych nam czynników musimy myśleć, jako o potrzebach minimalnych. Nieplanowanemu wzrostowi potrzeb zdrowotnych, którego byliśmy świadkami, trudno jest sprostać wszystkim systemom ochrony zdrowia. Świat wokół nas się zmienił, a znaczna część zasobów ochrony zdrowia skupiła się na walce z wirusem. Zjawisko to dotyczy również aptek – farmaceuci w wielu krajach dołączyli do lekarzy, pielęgniarek i innych zawodów medycznych będących na pierwszej linii walki z chorobą. Stopień, w jakim farmaceuci mogą wspierać publiczną ochronę zdrowia w sytuacji nadzwyczajnej zależy m.in. od tego, jak głęboko są z nią zintegrowani, jakie posiadają kompetencje, w jakich czynnościach mogą zastąpić lekarzy lub pielęgniarki.

Choć zaostrenie reżimu sanitarnego, wytwarzanie środków dezynfekcyjnych i wystawiania recept farmaceutycznych w stanach zagrożenia zdrowia, zwiększyły zaangażowanie farmaceutów w odpowiedź na pandemię, to w krajach, w których opieka farmaceutyczna realizowana była z powodzeniem od kilku lub kilkunastu lat, rola aptek była zdecydowanie silniejsza. Usługi opieki farmaceutycznej, takie jak drobne porady, czy recepty kontynuowane, wsparte zmianami legislacyjnymi pozwalającymi na poszerzenie kompetencji farmaceutów, bezpośrednio przyczyniały się do odciążenia lekarzy podstawowej opieki zdrowotnej. W niektórych krajach, farmaceuci mogą zlecać wykonanie testów molekularnych i antygenowych lub

wykonywać testy antygenowe w aptekach. Zdalna opieka farmaceutyczna zagościła w domach pacjentów, tak jak zdalna praca, czy nauka.

Ważnym jednak momentem było wprowadzenie szczepienia p/Covid-19 w aptekach ogólnodostępnych w Polsce. Jednym z głównych elementów jakie musiały spełniać apteki (zgodnie z właściwym rozporządzeniem Ministra Zdrowia) była infrastruktura do wykonywania szczepień i zabezpieczenie wydajnego łańcucha dostaw.

W pierwszych krajach, w których rozpoczęły się szczepienia (Stany Zjednoczone i Wielka Brytania), skorzystano się z doświadczenia farmaceutów, którzy od lat szczepili pacjentów przeciw grypie sezonowej. Wydaje się, że znaczenie szczepień wykonywanych w aptekach znacząco wzrośnie w przyszłości. Senat poparł Ustawę o zawodzie farmaceuty i wprowadził poprawkę dającą możliwość przeprowadzania szczepień ochronnych przez farmaceutów, a Agencja Oceny Technologii Medycznych i Taryfikacji (AOTMiT) wyceniając koszty szczepienia przeciw COVID-19, uwzględnił farmaceutów wśród innych zawodów potencjalnie wykonujących szczepienia.

Na wzór innych krajów, podążając za międzynarodowymi wytycznymi, również w Polsce szczepienia powinny być łatwo dostępne do wykonania w aptekach. Umożliwienie wykonywania szczepień przez farmaceutów w aptekach ogólnodostępnych jest jednym z najskuteczniejszych sposobów, które pozwalają zwiększyć populację osób zaszczepionych.

Jakie wyzwania przyniosą zatem kolejne lata okresu popandemicznego? Jaką rolę będą mogli odegrać farmaceuci, jeśli opieka farmaceutyczna przestanie być tematem dyskusji, a stanie się rzeczywistością? Zarówno w obliczu znacznych, jak i nieznanymi wyzwań dla zdrowia publicznego, warto włączyć w pełni farmaceutów do systemu ochrony zdrowia. Tylko w ten sposób można wykorzystać potencjał wiedzy i umiejętności w celu poprawy efektywności opieki nad pacjentem czemu poświęcona jest niniejsza dysertacja.

W świetle powyższego, istotnym jest podjęcie przez Doktoranta tematu rozprawy dot. *Świadczenie usług szczepiennych przeciw COVID-19 w polskich aptekach, jako jeden z nowych elementów opieki farmaceutycznej.*

Przedłożony do recenzji maszynopis rozprawy doktorskiej Pana mgra Stanisława Malca, pt.: „*Świadczenie usług Szczepiennych przeciw COVID-19 w polskich aptekach, jako jeden z nowych elementów opieki farmaceutycznej*” jest więc niezmiernie aktualny i ważny, wychodzi bowiem naprzeciw wykorzystania potencjału wiedzy i umiejętności farmaceutów w Polsce w celu poprawy efektywności opieki nad pacjentem.

Temat rozprawy jest merytorycznie poprawny, należycie oddaje elementy treściowe rozprawy.

Maszynopis rozprawy zawiera 141 stron tekstu o wymiarze A4. Układ rozprawy jest przejrzysty, logiczny i spójny. W strukturze pracy zamieszczono dwie powiązane tematycznie części.

Piśmiennictwo wykorzystane w pracy liczy 124 pozycje z literatury obcej, jak i krajowej. Piśmiennictwo zostało dobrane prawidłowo.

I. OCENA CZĘŚCI TEORETYCZNEJ PRACY

Obejmuje ona 31 stron tekstu. Opracowana została na podstawie dostępnego przeglądu aktualnego piśmiennictwa krajowego i obcego. W sposób interesujący wprowadza czytelnika w problematykę pracy.

Na wstępie Doktorant omawia w oparciu o przegląd piśmiennictwa epidemiologię i przebieg pandemii Covid-19, charakterystykę i opis wirusa SARS-CoV-2, przebieg i objawy choroby Covid-19, Narodowy Program Szczepień, metody stosowane w profilaktyce rozwoju choroby Covid-19, rozwój opieki farmaceutycznej w Polsce i na świecie oraz przegląd usług prowadzonych przez farmaceutów w trakcie pandemii Covid-19.

Od początku rozprawy widoczna jest tendencja Doktoranta do wnikliwego rozważania kwestii istotnych dla realizowanego tematu rozprawy doktorskiej. Wartość teoretyczną rozprawy doktorskiej a tym samym przygotowanie teoretyczne Doktoranta oceniam jako bardzo dobre.

II. OCENA METODYKI BADAŃ

Głównym celem badań było poznanie opinii farmaceutów na temat świadczenia usług szczepień przeciw Covid-19 w polskich aptekach.

Przyjęto siedem poprawnie postawionych pytań badawczych, które pozwoliły na ukierunkowanie Doktoranta w realizacji celu głównego pracy.

Badania przeprowadzono w grupie 403 farmaceutów posiadających przygotowanie do wykonywania szczepień ochronnych i prowadzenia kwalifikacji do szczepienia.

Materiał do analizy wyników zebrano poprzez rozesłanie przygotowanego na potrzeby niniejszych badań autorskiego kwestionariusza ankiety. Kwestionariusz ankiety składał się z 40 pytań poświęconych m.in. ocenie kursów prowadzonych w ramach nabywania nowej

umiejętności, charakterystyce pacjentów korzystających ze szczepień w aptece, jak również przebiegu szczepienia w aptece.

Przed przeprowadzeniem badania uzyskano stosowne zgody oraz pozytywną opinię Komisji Bioetycznej przy Uniwersytecie Medycznym w Białymstoku nr APK.002.271.2022.

Narzędzie badawcze zostało dobrze opracowane i jest właściwe do przyjętych celów i założeń pracy.

Wyniki badań poddano wnikliwej, bardzo dobrej analizie statystycznej. Analizę statystyczną zebranych danych przeprowadzono za pomocą programu STATISTICA 10.0. Metodykę badań oceniam bardzo dobrze.

III. OCENA CZĘŚCI BADAWCZEJ

Ocenie szczegółowej poddano część IV, V pracy zamieszczonych na 53 stronach tekstu, w których przedstawiono wyniki badań, omówienie wyników badań i dyskusję.

W sposób interesujący omówiono wyniki badań, w kontekście uzyskania odpowiedzi na postawione pytania badawcze.

Analizy zostały wykonane w sposób wysoce poprawny, wzbogacone dobrymi analizami statystycznymi. Opracowanie graficzne wyników w formie 31 rycin i 31 tabel wzbogaciło prezentację wyników i je uwiarygodniło.

Dyskusję badań Autor przeprowadził w sposób interesujący, profesjonalny, porównując swoje wyniki badań z wynikami badań innych Autorów. Na uwagę zasługuje fakt, iż Doktorant wykorzystał do napisania dyskusji bogatą literaturę zarówno krajową, jak i obcą.

IV. OCENA WYNIKÓW I WNIOSKI KOŃCOWE

Doktorantka przedstawiła siedem wniosków wynikających z badań, odpowiadającym na postawiony cel.

- Wnioski zostały dobrze sformułowane.
- Wnioski wynikają z uzyskanych wyników badań.
- Wnioski mają charakter teoretyczny-nie uwzględniono aspektu praktycznego, który jest zawarty w wynikach badań.

Wszystkie wnioski wnoszą cenne, istotne wartości dla dziedziny nauk medycznych i nauk o zdrowiu.

Istotnym walorem rozprawy doktorskiej jest to, iż uzyskane informacje zawarte we wnioskach uzasadniają potrzebę wykorzystania potencjału wiedzy i umiejętności farmaceutów w celu poprawy efektywności opieki nad pacjentem.

Pod względem formalnym praca przygotowana została w sposób poprawny. Napisana jest w stylu odpowiadającym standardom pracy naukowej, a zawarte w rozprawie doktorskiej tabele i ryciny są czytelne i stanowią cenne jej wzbogacenie. Streszczenie w pełni odpowiada zawartości rozprawy.

Walorem uzyskanych wyników badań jest to, iż mogą one być przydatne farmaceutom, lekarzom, pielęgniarkom, promotorom zdrowia w ich praktyce zawodowej.

Reasumując

Przedłożona do oceny rozprawa doktorska przedstawia dużą wartość naukową. Została dobrze wykonana. Na podkreślenie zasługuje też fakt, iż były to badania niezwykle ciekawe i aktualne, poruszające istotne kwestie dot. świadczenia usług szczepiennych przeciw COVID-19 w polskich aptekach.

Stąd też rozprawę doktorską Pana mgra Stanisława Malca oceniam jako bardzo dobrą, podkreślając jej istotne walory jako ważnej pozycji dla zdrowia publicznego.

Uwagi recenzenta:

Z racji funkcji oceniającej rozprawę doktorską wnoszę uwagi, które nie umniejszają wartości pracy: proszę Doktoranta podczas obrony rozprawy doktorskiej o doprecyzowanie kwestii dot.:

1. Podania terminu prowadzonych badań – kiedy został zamieszczony kwestionariusz ankiety na wskazanych w dysertacji portalach i do kiedy był dostępny dla respondentów.
2. Czy została przeprowadzona walidacja zastosowanego w badaniu narzędzia badawczego – autorskiego kwestionariusza ankiety.
3. Badania zostały przeprowadzone na terenie całej Polski i objęły grupę 403 farmaceutów – czy była to grupa reprezentatywna?
4. Proszę podać implikacje praktyczne jako dopełnienie wniosków końcowych – które wynikają z badań.

Gratuluje Panu dr hab. n. med. Tomaszowi Kleszczewskiemu promotorstwa pracy, Doktorantki i wysoko ocenionej pracy oraz Promotorowi pomocniczemu Pani dr n. zdr. Annie Knyszyńskiej - Doktoranta i tak wysoko ocenionej pracy.

*

*

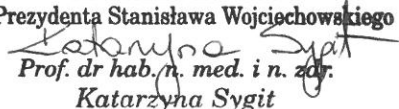
*

Wniosek końcowy:

Niniejszą rozprawę kwalifikuję ze względu na wysoką jej ocenę.

Rozprawa doktorska spełnia warunki określone w art. 187 Ustawy Prawo o Szkolnictwie Wyższym i Nauce z dnia 20 lipca 2018 roku.

Dlatego proponuje Pani Dziekan prof. dr hab. n. zdr. Beacie Karakiewicz oraz Wysokiej Radzie Naukowej Dyscypliny Nauki o Zdrowiu Pomorskiego Uniwersytetu Medycznego w Szczecinie, o dopuszczenie Pana mgra Stanisława Malca, do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Prorektor ds. Nauki
Akademia Kaliska
im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego

Prof. dr hab. n. med. i n. zdr.
Katarzyna Sygit